شکسپیر و بازرگانی ڤینیسیا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

ولیەم شکسپیر یەکێکە لە شانۆنووسە مەزنەکانی جیهان، لە هەمان کاتیشدا بە یەکێك لە باوکە مەزنەکانی ئەدەبی ئینگلیزی دادەنرێت، خاوەنی کۆمەڵێك شاکاری شانۆیی ئەجگار جوان و گرنگە، یەکێکیش لەو شاکارانە شانۆگەری بازرگانی ڤینیسیایە. ئەم کارەی شکسپیر تا ئەمڕۆش قسەوباسی زۆری لەبارەوە دەکرێت، هۆکاری ئەمەش زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕۆك و شێوازی نووسینی شانۆگەرییەکە. لێرەدا منیش هەوڵدەدەم کورتە سەرنجێکی خۆم لەبارەیەوە بنووسم.

ناوەڕۆکی شانۆگەرییەکە

بەپێچەوانەی شانۆگەرییەکانی تریەوە، ئەمجارە شکسپیر لە لەندەن-ئینگیلتەرا دوورمان دەخاتەوە و بانگهێشتی شارە سەرنجڕاکێشەکەی ئیتالیامان دەکات کە ئەویش ڤینیسیایە، ئەم شارە دەبێتە مەیدانی سەرەکی شانۆگەرییەکە. ئەنتۆنیۆ بازرگانێکی دەوڵەمەندی شاری ڤینیسیایە، بەڵام ئەم بازرگانە ماوەیەکە غەمبار و دڵشداماوە، ئەوەش بەهۆی ئەوەی بەشێکی زۆری پارەکەی خستۆتە سەفقەیەکی بازرگانییە و چاوەڕێی گەیشتنی بارەکەیەتی لە رێگەی کەشتییەوە دەگاتە ڤینیسیا. هەرچەندە هاوڕێ نزیکەکانی دەیانەوێت لەم غەمبارییە رزگاری بکەن و زوو زوو سەردانی دەکەن.
لەپێنا ئەمەشدا یەکێك لەهاوڕێ خۆشەویستەکانی"باسانیۆ"یە کە هاوڕێیەکی نزیکی ئەنتۆنیۆ دەبێت، گیرۆدەی عیشقی کچێکی دەوڵەمەندی شارەکە دەبێت بە ناوی" بۆرسیا" ئەمیش کچی پیاوێکی دەوڵەمەندی شار دەبێت، باوکی پێش ئەوەی بمرێت وەسیەتی کردووە دەبێت هەر کەسێك دێتە خوازبێنی، بەشداری کێبڕکێییەك بکات، ئەویش دانانی سێ سندوقە و یەکێکیان ئاڵتوونە، ئەوی تریان زیوە، یەکێکیشیان قورقوشمە ناوی کچەکە لەناو یەکێك لەو سێ سندوقەدایە، هەرکەسێکیش ناوەکە هەڵبێنێت، ئەوا بۆرسیا شووی پی دەکات. بەڵام بۆ ئەوەی باسانیۆ بەشداری ئەو کێبرکێیە بکات و داوای بۆرسیا بکات، پێویستی بە پارە دەبێت، بۆ ئەم مەبەستەش دەچێت داوای پارە لە ئەنتۆنیۆی هاوڕێی دەکات. ئەویش لە رەوشێکی خراپی داراییدایە، بەڵام ئامادەیە هەموو شتێك بکات بۆ هاوکاری کردنی هاوڕێ خۆشەویستەکەی، بۆیە دەچن داوای قەرز دەکەن لە پیاوێکی سووخۆری جوو کە ئەویش شایلۆکە.
شایلۆك لەناو شارەکەدا کەس خۆشی ناوێت، لەبەرئەوەی پیاوێکی

پیسکەی سووخۆرە، هەروەها جووشە. شایلۆك زۆر رقی لە ئەنتۆنیۆ دەبێت، چونکە زۆرجار ئەنتۆنیۆ ئەوی بریندار کردووە، بەڵام شایلۆك رازی دەبێت قەرز بداتە ئەنتۆنیۆ، بەڵام مەرجێکی قورس دادەنێت ئەویش ئەوەیە ئەگەر ئەنتۆنیۆ لەکاتی خۆیدا پارەکەی بۆ نەگەڕێنێتەوە، ئەوا شایلۆك بۆی هەیە پارچەیەك گۆشت لەسەرسنگی لێبکاتەوە. سەرەتا باسانیۆ دژی ئەمە دەوەستێتەوە داواش لە ئەنتۆنیۆ دەکات کە رازی نەبێت، بەڵام ئەنتۆنیۆ بەگوێی ناکات، رازی دەبێت.
لەپەنا ئەم چیرۆکەشدا چیرۆکی خۆشەویستی جیسیکا و لۆرێنزۆ هەیە، جیسیکا کچی شایلۆکە، حەز لە لۆرێنزۆ دەکات، کە ئەویش هاوڕێی ئەنتۆنیۆیە. شەوێکیان جیسیکا لە ماڵی خۆیان رادەکات و بەشێکی زۆری سەروەت و سامانی باوکی لەگەڵ خۆی دەبات. ئەمەش دەبێتە هۆی شێتبوون و تووڕەبوونی شایلۆکی باوکی، ئەمەش وادەکات کە وەکو کچی خۆی بەبەری بکات.
دواتر شانۆگەرییەکە دەگاتە قۆناغێکی گرنگ، کاتێك باسانیۆ سندوقە راستەکە هەڵدەبژێرێت کەناوی بۆرسیای تێدایە، ئەمەش قۆناغێکی خۆشە، بەڵام لە هەمانکاتدا کەشتییەکە ناگاتەوە ڤینیسیا و هەواڵیش بەڵاودەبێتەوە کە کەشتییەکە غەرق بووە." لەڕاشەوە ئەو پەندە پەیدا دەبێت، دەڵێیت کەشتییەکەی غەرق بووە" دواتر شایلۆك داوای قەرزەکانی دەکات و ئەنتۆنیۆش نییەتی بیداتەوە. بەڵام بۆرسیا کە دەزانێت بەهۆی باسانیۆی خۆشەویستییەوە، ئەنتۆنیۆ تووشی ئەم کێشەیە بووە، رازی دەبێت کە هەموو پارەکان بداتەوە بە شایلۆك، بەو مەرجەی واز لە لێکردنەوەی پارچەیەك گۆشت بێنێت لە جەستەی، بەڵام شایلۆك رازی نابێت و دەیەوێت تۆڵەی خۆی لە ئەنتۆنیۆ بکاتەوە. بەڵام لە رۆژی دادگاییکرندا، بۆرسیا جلوبەرگی پارێزەری لەبەردەکات و خۆی دەکاتە پارێزەرێکی پیاو، کە داکۆکی لە ئەنتۆنیۆ دەکات، ئەو بەشێوەیەك خۆی دەگۆڕێت کەس نایناسێتەوە، تەنانەت باسانیۆی خۆشەویستی.
دواجار لە دادگاییکردنەکەدا بۆرسیا زۆر زیرەکانە داکۆکی لە ئەنتۆنیۆ دەکات، دەڵێت: راستە لەناو رێکەوتنەکەدا نووسراوە کە دەبێت پارچەیەك گۆشت لێبکاتەوە، بەڵام بەو مەرجەی هیچ خوێن لە جەستەی نەهێنێت. ئەمەش دەبێتە تەڵەزگەیەك و شایلۆکی پێوە دەبێت.
کۆتایی شانۆگەرییەکە خۆشدەبێت، بۆرسیا شوو بە باسانیۆ دەکات و جیسیکاش شوو بە لۆرێنزۆ دەکات، هەروەها کەشتییەکەی ئەنتۆنیۆش بەسەلامەتی دەگاتەوە ڤینیسیا.

خۆشەویستی

یەکێکە لە بابەتە گرنگەکانی ئەم شانۆگەرییە، خۆشەویستییە ئەمە لەم شانۆگەرییەدا دوو چیرۆکی خۆشەویستی جوان دەبینین. یەکێکیان ” بەرسیا و باسانیۆ” کە چۆن خۆشەویستی سنووری هەژار و دەوڵەمەند دەبەزێنێت، هەروەها چۆن خۆشەویستی دەبێتە هێزێکی ئەفسووناویی بۆ مرۆڤ جا ژن بێت یان پیاو، ئامادەی قوربانیدانە. باسانیۆ ئامادەبوو بچێت قەرز بکات بۆ ئەوەی بەرسیا بهێنێت. هەروەها لە کۆتایشدا بەرسیا ئامادەبوو ئەو بڕە پارەیە بداتەوە کە باسانیۆ بۆ ئەوەی قەرزکردووە. نەك ئەوەش تەنانەت ئامادەشبوو خۆی بکاتە پیاوێکی پارێزەر، بۆ ئەوەی داکۆکی لە ئەنتۆنیۆی برادەری باسانیۆ بکات.
چیرۆکی دووەمیش سەرنجراکێش و جوانە، ئەویش جیسیکا و لۆرێنزۆیە، باس لەوە دەکات کە چۆن خۆشەویستی سنووری ئایینەکان دەبەزێنێت، جیسیکای جووی کچی شایلۆك، ئامادەیە شوو بکات بە لۆرێنزۆی مەسیحی بکات، نەك ئەوەش تەنانەت ئامادەشە واز لە باوکی و ئاینەکەی بهێنێت بۆ لۆرێنزۆی خۆشەویستی.

دژایەتییکردنی جوو

خاڵی نەگەتیفی ئەم شانۆگەرییە ئەوەیە کە ئەمە لە رێگەی ئەم شانۆگەریەوە، وێنەیەکی زۆر ناشیرین و دزێوی جوو دەبینین ئەویش خۆی لە شایلۆکدا بەرجەستە کردووە. ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی زۆر لە رەخنەگرانی شکسپیر بە کەسێکی دژە “ئەنتی سیمیتز، دژەجوو” وەسف بکەن، لەمەشدا راست دەکەن، تەنانەت لەسەردەمی نازییەکاندا لە ئەڵمانیادا، لە زۆربەی شارەکانی ئەڵمانیادا ئەم شانۆگەرییە نمایش دەکرا، ئەمەش بووبۆوە ئامڕازێکی خراپ بەدەستی نازییەکانی ئەڵمانیاوە، تاوەکو وێنەی جووەکانی پێ ناشیرین بکەن و پاساو بۆ چەتەگەریی و تاوانەکانی خۆیان بهێننەوە.

نمایشکردنی وەکو شانۆ و فیلم و ئۆپەرا

بە حوکمی ئەوەی ئەم شانۆگەرییە لە رووی هونەرییەوە ئاستێکی باڵای هەیە، بۆیە جگە لەوەی وەکو شانۆگەری، وەکو فیلم و ئۆپەراش نمایشکراوە. بۆیەکەمجار ئەم شانۆگەرییە لەسەر تەختی شانۆ لە ساڵی 1605 دا نمایشکرا، دواتریش لەسەر تەختی شانۆی وڵاتانی تری جیهان نمایشکراوە هەتاوەکو ئەمڕۆش نمایش دەکرێت. لە رووی بەرهەمهێنانی وەکو فیلمیش، تا ئێستا 14 جار کراوەتە فیلم، یەکەمجار لە ساڵی 1914 دا کرایە فیلم و دوای نجاریش ساڵی 2018 بووە.
جگە لە شانۆ و فیلم وەکو ئۆپەراش نمایشکراوە، سێجار وەکو ئۆپەرا

نمایشکراوە یەکەمجار لە ساڵی 1905 بوو، لە هۆڵی شانۆی نیشتمانی لە براگی پایتەختی چیك نمایشکرا، دوایینجاریش لە ساڵی 2013 دا بووە.

ئایا ئەم شانۆگەرییە دزراوە؟

ئەم شانۆگەرییە لەلایەن "خلیل مطران" کراوە بە عەرەبی، کە خۆی پسپۆڕێکی بواری ئەدەبی ئینگلیزیی و شکسپیرە، لە پێشەکی شانۆگەرییەکەدا لێکۆڵینەوەیەکی وردی لەبارەی شانۆگەریەکەوە نووسیوە. بەپێی زۆرێك لە سەرچاوە مێژووییەکان بێت، پێش شکسپیر ئەم شانۆگەرییە بە چەند شێوەیەك لەناو ئینگلیتەرادا بڵاوبۆتەوە.
مەسەلەی سێ سندوقەکە دەگەڕێننەوە بۆ حکایەتی " GESTA ROMANORUM" کە لە ساڵی 1300 بەزمانی لاتینی بڵاوبۆتەوە و دواتریش لە ساڵی 1577 کراوە بە ئینگلیزی، لە ساڵی 1577 تا 1601 شەش جار چاپ بووە، ئەم حکایەتە لەناو ئینگلیزییەکان زۆر بڵاوبووە واتە ئەو ساڵانەی کە شکسپیر هێشتا لاوبووە.
مەسەلەی لێکردنەوەی پارچەیەك گۆشت لە جەستەی مرۆڤ، ئەمیش زۆر کۆنە هەندێك دەیگەڕێننەوە بۆ ئەدەبیاتی خۆرهەڵات و ئەمەش لەناو ئینگلیتەردا باوبووە. مەسەلەی راکردنی کچی جوولەکەش، حکایەتی زۆر لەم شێوەیە هەبووە، هەندێك پێیان وابووە سەرچاوەکەی ئیتالیا بووە، ئەمەش دەیگەڕێننەوە بۆ حکایەتی "جوولەکەی ڤینیسیا" کە لە نووسینی نووسەری ناسراوی ئیتالیا "دەکەر"
بەڵام لەگەڵ ئەمەوو ئەوانەشدا ناکرێت ڕۆڵی داهێنەرانەی شکسپیر لەبیر بکەین، کە بە شێوازێکی جوانی ئەدەبی ئەم شانۆگەرییەی نووسیوە، بەرگێکی ئەجگار جوانی ئەدەبیی و هونەری پێ بەخشیوە، لەهەمان کاتیشدا بۆ یەکێك لە کارە جوانەکانی بواری شانۆی کلاسیکی دادەنرێت.

سەرچاوە:
ویلیام شکسبیر. تاجر البندقية. ترجمة: خلیل مطران. مؤسسة هنداوي. لندن. المملكة المتحدة. 2017